

*Љубиша Митровић**

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

**ИЗМЕЂУ ЛИБЕРАЛНО-ДЕМОКРАТСКЕ
РЕВОЛУЦИЈЕ И НЕОКОНЗЕРВАТИВНЕ
РЕСТАУРАЦИЈЕ СОЦИОЛОШКЕ
И ГЕОПОЛИТИЧКЕ МАРГИНАЛИЈЕ
О 5. ОКТОБРУ**

**СРБИЈА ЗАГЛАВЉЕНА ИЗМЕЂУ ЗАВИСНЕ
МОДЕРНИЗАЦИЈЕ И РЕСТАУРАЦИЈЕ
ПЕРИФЕРНОГ КАПИТАЛИЗМА**

Сажетак

Са историјске дистанце од 20 година, време је да наука критички валоризује узроке, карактер и последице петооктобарских промена из 2000. године. Лукавство историјског ума, на раскршћима света, често се поиграва судбинама народа, друштвених класа и покрета. Такав је случај и са петооктобарским променама и улогом актера у њој. У складу самишљу да се историја час појављује у лицу трагедије, а час у форми фарсе, није случајно да постоје амбивалентне контроверзне оцене узрока а посебно учинака/резултата овог догађаја и од самих актера. Она се крећу у распону: да се радило о побуни народа и либерално-демократској револуцији, па до својеврсном државном удару, антиреволуцији, која је отворила пут рестаурацији капитализма и десуверенизацији и протекторизацији земље. У раду се 5. октобар демистификује као симбол промена кроз анализу друштвено-историјског и геополитичког контекста

* ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

узрока и последица овог догађаја и понашања политичких актера, њихов успон и пад на политичкој сцени. Анализа показује да добар део актера у овим збивањима није био свестан своје социјалне улоге, те да је у историјском метежу учествовао са „кривом свешћу“ маса - загледан у сенку утвара а не у сунце истине. Отуда данас код „извођача радова“ жал/ламент за шестим октобром, а код народа/грађана осећај издаје/преваре њихових очекивања и нада. Аутор рад завршава критичким пледоајеом не само за преиспитивањем узрока и домета петооктобарских промена, већ и трагањем за алтернативним пројектом развоја друштва Србије.

Кључне речи: 5. октобар, побуна маса, револуција/анти-револуција, рестаурација, периферни капитализам, алтернатива.

Све што је умно није стварно, све што је стварно није умно... Истина се открива на крају пута.
Хегел

Досадашње искуство показује да транзиција као рестаурација капитализма није решила ниједан од битних проблема данашњице, само их је погоршала и одложила.

*Карл Косик, Са оне стране европске реке
Нажалост, балканска друштва већ цело једно столеће мењају форму полупериферног друштва: од примитивног капитализма ка ауторитарном социјализму, а затим назад ка примитивном капитализму.*
Мирослав Печулић, *Изазови транзиције*

УВОД

ИГРЕ ЛУКАВСТВА УМА У ПРОИЗВОДЊИ ИСТОРИЈЕ

У *Феноменологији духа* и *Филозофији историје*, Хегел пише о лукавству ума у производњи историје, тј. како се он поиграва са људима и народима, истичући да „Минервина

сова касно узлеће“, те да често и учесници историјских збивања нису свесни суштине процеса који се одвијају у актуелитету, односно да о њима накнадно формирају праву свест. Речју, најчешће смо суочени са чињеницом да права самосвест људи о суштини сазри касније, тј. постфестум. Отуда се догађа у пракси да једно сањамо а друго нам се догађа на јави, те Хегел поручује: „Та врста идеолошке самообмане важи како за масе тако и елите: „једни и други често суделују у процесима са искривљеном свешћу“:; загледи у сенке утвара уместо у сунце истине, као у Платонову пећину.

Маркс, који је био на прометејском становишту, „да људи стварају сопствену историју“, али под условима које затичу а потом револуционарним праксисом, мењају; такође је истицао да се историја јавља час у форми трагедије, а час као фарса. Отуда је спознаја њене суштине сложен процес, јер, када би се појавно поклапало са суштином, онда потреба за научним сазнањима не би била потребна. На тлу класне цивилизације, а због класне поделе рада и социјалне фрагментације на групе, појединци из угла свог партикуларног положаја, не виде целину друштва, те су најчешће ухваћени у мрежи идеолошке магле и макијавелистичке манипулације, тј. маркетингом политичких камуфлажа, пропаганде и идеолошких легитимација, политичких центара моћи иза којих најчешће стоје безобзирни интереси друштвених класа.

Због тога је задатак критичке науке да својим истраживањима демистификује друштвено-историјска збивања и разлучи истину од идеолошких легитимација владајућих структура моћи. У вези с тим, Ниче пише: „Нема веселе/бећарске науке, већ када се ради о њој, реч је о часном позиву у суровој служби Истини“. У том смислу историја се не сме редуковати на сагу - дворску историју елита, већ захтева сложенији приступ друштвено-историјским процесима.

У свом дискурсу структуралистичког схватања историје Фернан Бродел разликује историју кратких и дугих таласа. И док се прва односи на процесе тзв. текуће политичке историје и често је хагиографијама о улози великих личности идеалистички мистификована, дотле историја дугих таласа или структурална, захтева студиозни напор већег броја истраживача и временску дистанцу, да би се дошло до

спознаје о друштвеној суштини ових процеса. Наиме, тек када идеолошка магла ишчезне и политичка халабука утихне, открива нам се поље скривених чињеница, њихова логика и карактер. А људи, групе и народи, охлађени од илузија, постају накнадно паметни - о суштини процеса у којима су суделовали.

Тако и данас, са дистанце од две деценије, можемо просуђивати о петооктобарским променама, њиховом билансу и актерима, домету, карактеру и смеру друштвених промена у Србији.

Критичка анализа садржаја бројне литературе, најчешће публицистичке и мемоарске, а ретко сериозних научних студија - открива нам бројне митове и заблуде, о појединцима-лидерима и партијама, организацијама и институцијама, о улози различитих фактора субјективних и објективних, спољних и унутрашњих, у игри прављења петооктобарских догађаја и потоњих тзв. демократских промена на простору бивше Југославије и Србије.

Време је да се каже: Маске су пале и цар је го! Ламент за 6. октобром, носи реваншистички призив. И као да се њиме жели преусмерити пажња од потребе за ревалоризацијом досадашњих учинака и изражава жал за пропуштеним шансама. Нажалост, илузије једне генерације, не само лидера већ и политичких учесника у тзв. новој демократској револуцији, су истрошене. Залуд нас замајавате новом споменичарском културом, преименовањем улица и естетиком пропаганде. Залуд пишете о великим личностима - архитектима 5. октобра и професионалних реформатора у покушају као актерима модернизације Србије. Време је да се суочимо са суровом истином о дометима и билансу 5. октобра, о стварним учинцима и карактеру новонасталих друштвених промена у последње две деценије. Тек на основу научне анализе друштвених чињеница, а не демагошке реторике, може се дати не само права дијагноза проблема, већ и изнова редефинисати пројекат даљег развоја Србије. У овом контексту, нова генерација истраживача: историчара, социолога, економиста, политиколога и културолога - имаће шансу да на „решету времена“ претражи и ревалоризује место и улогу 5. октобра у савременој историји Србије. Отклон

од идеолошких сенки и медијске саге о тим збивањима и њиховим учинцима биће мерен другим параметрима, а не политичким егзалтацијама и пројекцијама лидера и лармација сваке врсте. Тек ће се у светлу нових чињеница и ширем контексту, структурно-развојном и геополитичком, сазнати истина о 5. октобру. Да ли се радило о радикалној промени у хоризонту револуције или антиреволуције, која је чином политичког преврата утрла пут либерално-демократским променама у политичком систему, али и отворила процесе зависне модернизације и рестаурације Србије у периферни капитализам. Наиме, прихватајући неолиберални модел транзиције без социјалне одговорности ново-старе елите, после 5. октобра утрле су пут колонијалној демократији, као облику сателитске партократске владавине без народа (Диверже).

Критичке студије наших историчара, економиста и социолога, за разлику од дневне публицистике, управо откривају друго лице петооктобарских промена. Доласком нове елите 2000. Србији су скинуте спољне санкције од стране Запада; подстакнут је динамизам актера у вишепартијском систему, али и експанзија отуђене политике од грађана, јер се представничка вишепартијска демократија све више претвара у партократску владавину. Упоредо са овим, у социјално-економско систему - отворено је инаугурисан капиталистички систем периферног типа са владавином тајкуна и компрадорске буржоазије. Уз асистенцију текућих влада остварен је процес разарања привреде, деиндустријализација земље, деструкција социјалне државе, раст експлоатације и друштвених неједнакости и сукоба. Културни подсистем друштва све више добија обележја масовно потрошачког зависног друштва спектакла европске и светске периферије. Спектакл је овде у функцији нове естетике манипулације и опијума за масе, ради преусмеравања њихове пажње од суштинских проблема друштва и пацификације сваког отпора актуелном режиму.

I СРБИЈА У КОНТЕКСТУ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ПОМЕРАЊА НА „ВЕЛИКОЈ ШАХОВСКОЈ ТАБЛИ“ И ГЛОБАЛНЕ ТРАНЗИЦИЈЕ

Успон снага неолибералног глобализма, као филозофије тржишног фундаментализма крупног капитала и међународних односа у лику новог светског поретка, од 1980. године убрзао је процес „перестројке“ у Совјетском Савезу као вид реформе, али није могао зауставити његову политичку дезинтеграцију - „пуцање“ ланца земаља реалсоцијалистичке заједнице. На делу је био домино-ефекат у урушавањима система на читавом простору, чији врхунац је представљало рушење Берлинског зида, чиме је означен крај ере биполарног хладног рата између Истока и Запада. Идеолози евроатланског хегемонизма прогласили су „крај историје“ (Фукујама) и победу снага униполаризма, по мери новог светског поретка (Бжежински) и интереса крупног капитала, инаугуришући модел асиметричне глобализације као пројект нових неједнакости у свету између глобалног севера и глобалног југа. Геостратешка померања крајем осамдесетих у глобалној политици, на „великој шаховској табли“ (Бжежински), Југославију су затекла у условима тензија нарасталих партикуларизама снага полицентричног етатизма, које су тежиле конфедерализацији земље и ширењу етноцентризма и шовинизма са отвореним сецесионистичким тенденцијама на Косову и Метохији.

Политичко руководство Републике Србије, које је прво кренуло путем економских реформи, супротставило се захтеву за конфедерализацију заједничке државе и стало у одбрану њеног суверенитета. То је изазвало контракције и блокаде институција на савезном нивоу од стране Хрватске и Словеније, чиме је изазвана криза. Она је додатно погоршана и продубљена, када је дошло до уставних промена у Србији, којима су аутономија и сувереност покрајина враћене у оквиру Републике. У земљи су нарастале тензије и снаге политичке дезинтеграције, нарочито после распада СКЈ, као идејно-кохезивног фактора у друштву. Имајући у виду вишенационални састав друштва и савезних политичких институција, настала је ерозија, њихова блокада,

организациона субверзија и дисфункционалност. Оваква тенденција, дезорганизације у раду захватила је све централне институције (од Председништва СФРЈ до ЈНА).

Упоредо са овим процесима унутрашње нестабилности деловао је и спољни фактор, а посебно западни, који је под фирмом мировњачке мисије охрабрио западне републике на издвајање из састава СФРЈ и подстицао сецесионистички покрет на Косову и Метохији. Етнички и религијски конфликти у Хрватској и Босни и Херцеговини прерасли су у грађански рат са великим људским жртвама и дугорочним последицама. Дејтонски мировни споразум пацификовао је стање у Босни и Херцеговини. Но, снаге западне алијансе нису се задовољиле, оне су кренуле на разбијање суверенитета Србије, подстицањем жаришта на Косову и Метохији. На тој стратегији развијен је хегемонистички сценарио експанзије евроатлантиста према руским границама и басену Великог Балкана (према књизи Бжежинског из *Велике шаховске табле*, 1997., ко буде владао овим просторима, тај ће бити глобални лидер и имаће светску хегемонију).

Интензивни притисци Запада на Србију трајали су безмало деценију (од санкција 1992. до агресије НАТО алијансе 1999). Они се нису зауставили до данас, само су се мењале форме тог притиска. Деведесетих ти притисци, који су били тобож мотивисани да се заустави рат на простору Југославије, фактички су довели до економског исцрпљивања земље, убрзале хиперинфлацију и подстакли незадовољство грађана, које је користила опозиција за додатну стигматизацију власти. Покушај Аврамовићевих реформи да се заустави хиперинфлација само је био предах у транзиционом хаосу.

У ситуацији распада Југославије, ратног окружења и санкција у Србији је настала блокада процеса транзиције. Она се испољавала у форми контролисане приватизације, спорог процеса демократизације и наглашене централизације државних функција. У овом контексту, уместо међуопштинских регионалних заједница, настали су окрузи као административне јединице деконцентрисане државне управе, а суспендоване су бројне функције локалних самоуправа. Вишепартијска демократија, иако је инаугурисана Уставом из 1990., споро је заживљавала у пракси. Била је у сенци доминације једне

партије и наглашеног деловања лидера врхова партијских елита како позиције, тако и опозиције.

Иако је председник Милошевић, због Дејтонског споразума (1995) од стране запада, проглашаван фактором мира и стабилности у региону, крајем деведесетих - упоредо са нарастањем оружаних сукоба ОВК са органима реда, отпочео је нови талас стигматизације режима у Србији. Наиме, запад је отпочео са новом офанзивом разбијања суверенитета Србије, све отворенијом подршком снагама сецесионизма на Косову. Неуспели преговори у Рамбујеу, били су само предигра и повод западној алијанси за оружану агресију НАТО марта 1999. године.

Биланс распада СФРЈ је стварање зависних сателитских *пудл-државица* (Брецељ) са марионетским владама на овом геопростору, док је „биланс“ петооктобарских збивања у Србији - њена заглављеност између либерално-демократске политичке револуције и неоконзервативне рестаурације. Заједнички именитељ „тековина“ и једне и друге промене могло би се означити као *антиреволуција* која је довела до демонтаже суверености народа и држава на овом простору, чиме је отворен простор за неолибералну транзицију без социјалне одговорности, утрт пут ка зависном друштву периферног капитализма и реколонизације овог геостратешки значајног простора између запада и истока.

II 5. ОКТОБАР 2000. - ИЗМЕЂУ ПОБУНЕ НАРОДА И ГЕОПОЛИТИЧКОГ ИНЖЕЊЕРИНГА ЗАПАДНИХ СНАГА КОЛОНИЈАЛНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Изборни резултати из септембра 2000. године су били повод за политичке догађаје 5. октобра. И ма колико се кључни политички актери и њихови идеолошки трабанти труде да 5. октобар славе као дело побуњеног народа предвођеног опозиционим ДОС, треба проширити оквир учесника који су инволвирани у припреми и извођењу ове операције. Овде мислим да активно учешће страних актера из сенке, који су давали не само логистичку подршку, инструктажу опозиционих лидера, већ и финансијска средства. Евидентно је било мешетарење западних амбасада, а пре свега из САД.

Имајући у виду социјалну и политичку ситуацију у Србији, индуковану санкцијама, ратним збивањима и хиперинфлацијом, притисцима са запада, стигматизацијом режима и НАТО агресијом - грађанство је било подељено између подршке Милошевићу или гласати за промене. Од понуђених противкандидата Милошевићу, Коштуница је, према проценама опозиције и њихових западних инструктора, био најпогоднији за придобијање поверења гласачког тела. Статистички резултат избора скоро да је био на ивици проблематичности. Један број чланова Централне изборне комисије тврде да је Милошевић био у предности (наводи Арежине и других чланова Савезне изборне комисије). Симптоматично је читав политички сценарио за 5. октобар израђен по моделу „народног државног удара“ (паљење Скупштине, изборног материјала, заузимање телевизије, врбовање функционера јавне и државне безбедности, заузимање телевизијских станица, наоружавање, заузимање Народне банке, формирање кризних штабова, за смену руководства у предузећима и установама...).

У таквим околностима унутрашњег и спољног притиска у који се укључила и Русија, преко министра спољних послова Иванова, Милошевић се одлучио на демисију. Одржавши заветни говор у коме је указао на сценарио шта чека Србију, најављујући долазак доба плљачкашке приватизације, реколонизације земље и њене даље политичке фрагментације.

Нова влада, која је дошла, после кратког периода „двовлашћа“ и парламентарних избора, са премијером Зораном Ђинђићем, прихватила је програм радикалне неолибералне транзиције према диктату ММФ и Запада, утирући пут либерализацији и дерегулацији, масовној приватизацији, уз активну сарадњу са Хашким трибуналом, испоручивањем политичког и војног врха од Милошевића па надаље.

Оваквом кооперативношћу, Ђинђић је гајио илузију да ће придобити западне центре политичке моћи да пруже помоћ Србији у развоју и компромисном разрешавању Косовског питања. Нажалост, наде су биле кратког века, јер геостратешки интереси Запада нису прихватили компромис. Убиство премијера Ђинђића оставило је трагичну сенку у

памћењу. Остала је загонетка до данашњег дана да ли је то пројекат западног или хашког лобија.

Кратка влада Коштунице завршила се његовом демисијом. Он је схватио да Запад не одустаје од подршке самосталности и независности Косова. Прокламована мантра прво стандарди, па онда референдум, убрзо је замењена насилном сецесијом, самопроглашењем независности Косова 2008. које су најпре признали САД и Турска, а затим и главне чланице ЕУ и земље суседи Србији (изузев БиХ). Тиме је настављена политика деструкције њеног државног територијалног интегритета и суверенитета. Од тада су се у Србији мењале владе, а та политичка драма још увек траје.

III БИЛАНС РЕСТАУРАЦИЈЕ И УНУТРАШЊЕ КОЛОНИЗАЦИЈЕ ЗАВИСНОГ ДРУШТВА ПЕРИФЕРНОГ КАПИТАЛИЗМА У СРБИЈИ ИЛИ „ХРОНИКА ТРАНЗИЦИОНОГ ГРОБЉА“ (М. ОБРАДОВИЋ)

На деловање гвозденог закона олигархије у политичком животу својевремено је упозорио Роберт Михелс, док су о феномену издаје револуције и успону нове номенклатурне политичке класе у социјализму - као контракласе, писали Лав Троцки и Милован Ђилас. Они су у својим студијама указали на рађање номенклатурне, „црвене буржоазије“, која политичку моћ отуђује од радничке класе/света произвођача и грађана, те она постаје својеврсна судбина, док се у исто време „диктатура пролетеријата“ изрођава у диктатуру бирократије над пролетеријатом. И док се монопартијски политички систем вербално и идеолошки легитимише као самоуправни и народни, у пракси теку процеси да у систему расподеле друштвене моћи, контролу над вишком рада и стварни монопол преузима бирократско-политократски слој као колективни власник над средствима за производњу. Социолошка истраживања у нас 70-80-тих година прошлог века управо указује на ту тенденцију, на све већи расцеп између нормативног и стварног у друштву.

И пре него што су загрмели топови у братоубилачком грађанском рату 90-тих, на основу сукоба снага

полицентричног етатизма и геостратешке игре спољних фактора, пре свега западних, у Југославији - у друштвеној структури и друштвеним односима дошло је до радикалног померања класних снага у систему расподеле друштвене моћи на штету радника и самоуправљача. Реалну моћ је имала партијска и државна номенклатура - „дрвена буржоазија“/ номенклатурна буржоазија.

Ојачале снаге полицентричног етатизма, под видом реформе уставним амандманима отвориле су пут антиреволуцији, ерозији и разарању социјалистичког система од начина производње до социјалног, политичког и културног подсистема југословенског друштва.

Актери контрареволуције/антиреволуције - у специфичној „непринципијелној коалицији“ партијско-државне политбирокуратије и национал-шовиниста, разбиле су Југославију - огласивши је транзитном творевином, неприродном, незавршеном заједницом, и наметнутом конструкцијом великих сила после Великог рата.

Разуларене снаге полицентричног етатизма и националног партикуларизма добиле су своје идеолошке адвокате/трабанте који су почели фалсификовати историју и стварати нове националистичке митове и вође. Управо у тој маглуштини, када је дошло до имплозије социјализма на истоку, Југославија и Србија су се нашле на раскршћу: бранити интегритет целине земље или повлачење и предаја корак по корак. Бројне југословенске институције, које су природно биле национално мешовите по свом саставу, почеле су да еродирају, заказују и да се изнутра урушавају. У Југославији је настала туча као у „балканској крчми“, „ноћ дугих ножева“, распад у пламену и крви.

Социјалистички систем се дезинтегрисао и распадао изнутра и споља: дејством снага полицентричних партикуларизама, националшовинизама и геостратешким ударима/деловањем спољног фактора снага униполарног глобализма/новог светског поретка.

Раст и распад Југославије и социјалистичког система искоришћен је за успон нове класе, ратно-профитерске и транзиционе номенклатуре, нове компрадорске буржоазије, која ће уз асистенцију политичких елита - естаблишмента

засновати своју економску моћ и отпочети са пљачкашком приватизационом експанзијом.

У *Хроници транзиционог гробља* (2017), Марија Обрадовић показује како се ширио талас приватизације и ко су њени актери у Србији посебно после - 5. октобра 2000. године до данас. Ауторка посебно указује да су „рецензенти“ пројеката приватизације на тендерима који су били намештани, страни аутори, као и појаву отворене и прикривене асистенције/подржавања, од стране локалних или републичких функционера, при избору на тендерима. О транзицији у Србији најпознатије студије су написали од социолога Лазић, Антонић, Вратуша, Видојевић, Митровић, Стојиљковић, Шуваковић, од историчара М. Обрадовић, од економиста С. Комазец, Б. Драгаш, Д. Јованић, Н. Катић. У студији/*Хроници транзиционог гробља* (2017), Марије Обрадовић дата је сериозна критичка анализа процеса приватизације друштвеног капитала у Србији у ери транзиције, са посебним освртом на период 2000-2010 г. У књизи се упоредо прате институционалне - законске промене у регулацији приватизације, са анализом процеса приватизације по делатностима и предузећима, посебно великих система. Њена анализа указује и на социјалне актере, категорије, агенте приватизације појединих предузећа и њихове односе са политичком олигархијом. Тако ауторка показује успон ратно-профитерске буржоазије у ратним 90-тим годинама, а посебно везу транзиционе буржоазије и агената страног капитала од 2000. године до данас. Она указује на репродукцију нове предузетничке класе у нас, подвлачећи да у њој, нажалост има доста кримогених елемената, произишлих из ратно-профитерских редова и њихову клијентелистичку мрежу са паразитски корисним системским идиотима.

Од контролисане приватизације 90-тих, у периоду тзв. блокиране транзиције, после 2000. године отворено се прешло на неолибералну стратегију транзиције без социјалне одговорности, која је отворила пут радикалној приватизацији, либерализацији и дерегулацији - чиме су разбијени остаци социјалне државе, друштвене и јавне својине, што је довело до распада и разарања великих система у индустрији и

пољопривреди, до отворене рестаурације периферног „капитализма катастрофе“ (Н. Клајн). Деиндустријализација земље избацила је бројне вишкове радне снаге, довела до енормног пораста незапослености, прекобројних и маргинализованих. До ширења неконтролисаних облика експлоатације, прекаријата, раста друштвених и регионалних неједнакости у друштву.

У овом контексту у нас настаје успон *тајкунске компрадорске буржоазије*, која уз асистенцију политократске номенклатуре на процесима приватизације шири своју моћ, купујући по багателним ценама друштвено и народно богатство, ширећи своју моћ над ресурсима Србије и шире.

На овим процесима рестаурације капитализма у нас остварен је и процес унутрашње колонизације Србије. Наиме, тајкунске групе уз помоћ локалних лидера су се размахнуле широм земље, откупљујући и окупирајући бројне ресурсе: од воде, земљишта до шума и пашњака. Често у дослуху и помоћи и са централном власти/људима из различитих министарстава и служби - које пројектују инжењеринг - откупа поседа на линијама будуће градње аутопутева/саобраћајница, и др. облика изградње инфраструктуре.

Србија се наша на двоструком удару - тзв. спољних инвеститора и унутрашњих компрадора. И једни и други данас имају монопол и експлоатишу њене ресурсе и радну снагу и приватизују њено богатство које одлази у руке мањине богатих странаца и домаћих новопечених капиталиста. На овом фону једне неолибералне- лумпенполитике развоја и пљачкашке приватизације, извршена је привредна девастација земље, деструкција социјалне државе и десувверенизација народа и државе. На таквој развалини од правне државе и разореног друштва, рађају се нови облици социјалне и политичке патологије који захватају бројне сфере друштва - од становништва и демографије, образовања, здравства, културе, до безбедности. Ниче деформисан облик друштвене структуре, са бројним неједнакостима - шире класно, етничка и политичка дистанца и расту бројне противуречности и сукоби. Србија постаје социјално и политички подељено друштво са изразитим регионалним проблемима а њена држава полуприватизована и окупирана. Она је у канџама

страних корпорација и домаће компрадорске буржоазије. О таквим државама, у литератури се пише као о нестабилним, које вапе за правном државом и стабилнократијом. Њој, међутим, треба најпре да промени своју стратегију развоја и управљања, да би отворила пут реконструкцији, конституисању и развоју институција модерног демократског друштва. Владајућа хибридна стратегија: неолиберална у економији и аутократска у политици води разарању привреде и друштва и блокирању развоја демократских процеса, тј. претварање политике у инструмент народа за народ, уместо што је судбина и бирократски оков над грађанима.

Аутентична социјалдемократска алтернатива друштвеног развоја може повратити достојанство грађанима да преузму контролу над друштвом и да управљају својом судбином и да је претварају у слободу: да људи, произвођачи и грађани буди креатори и ковачи своје будућности. Нажалост, владајуће структуре не нуде такав пројекат развоја и управљања. Оне би да и даље следе један хибридни модел: неолиберални у економији и политократски монопол у политици, уз ослонац на популистичку мантру и култ личности лидера владајуће партије. У оваквом контексту логично је што демократија не живи као реални процес активног учешћа грађана у јавном животу, већ се јавља као формална и плебисцитарна од избора до избора. Као што су, такође, на делу сужени простори за развој правне државе и поделе власти и независних медија. Уместо истинског парламентаризма, на делу је фасадни са доминацијом једне партије и симулацијом вишепартијске дебате. Ове болести нашег парламентаризма морају се превазићи ако се жели вратити Скупштини достојанство највишег политичког дома у служби народа за народ. У супротном, симулације, ма колико биле драматуршки и реторички успешно грађене, постаће стерилне и не само што ће блокирати рад законодавне власти већ ће временом урушити углед и саме скупштинске већине.

Стога је време за критичко преиспитивање функционисања не само модела развоја већ и управљања/ политичког система у Србији, како би се његовом демократизацијом и децентрализацијом учинио ефикаснијим, у суштинском, а не манифестном смислу. Како

би политички плурализам био у функцији трагања и борбе да се, кроз дијалог позиције и опозиције дође до најбољих решења, закона и пројеката за садашњи и будући развој друштва Србије. У супротном, овакав политички систем ће постати фактор блокаде за актере друштвено-економског и културног развоја земље, за њену истинску модернизацију, демократизацију, хуманизацију друштва и еманципацију човека. Стога је боље на време реформисати систем него ли да генерирањем десфункција и акумулацијом противуречности кроз ескалацију сукоба, он буде рушен ванинституционалним акцијама.

Народна политичка мудрост у нас вели: „Боље спречити, него лечити!“ и „Ничија није горела до зоре!“, док је велики *Његош* поручивао на историјском решету времена „покољења дјела суде, што је чије дају свјема!“

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Нажалост, и после 30 година од имплозије социјализма и објаве пројекта транзиције, Србија се још увек налази не само на судбински геополитичком, већ и развојно-цивилизацијском раскршћу.

Пред њом је потреба за суочавањем са бројним унутрашњим и спољним изазовима: од стратегије развоја и модела управљања, преко решавања статуса КиМ, до очувања неутралне/аутономне спољне политике у врло неповољним околностима (окојена НАТО сателитима и експлозије и експанзије нових жаришта), демографске обнове нације; регионалног развоја и изградње правне и социјалне државе, политичке и социјалне демократије, научно-технолошког напретка, кадровске обнове свих институција новим актерима - *когнитаријата*, елитом знања („крилатих памећу“) истинским отварањем према науци, знању, иновацијама, модернизаторима, борцима за демократски преображај Србије, чиме би се зауставио бег/ „одлив мозгова“, а ови дугорочни потенцијали ума - интегрисали у иновативно-развојне процесе препорода Србије.

Време је да се схвати да вишепартијски плурализам и бављење политиком нису сами себи циљ, а најмање да се очува

привилегован положај политократске класе у друштву, већ да се кроз делотворни дијалог и борбу аргумената друштвених актера дође до најбољих решења за развој друштва.

Нажалост, данас су политичку арену испуниле лармације разних врста, лукративни типови и ликови из макијавелистичког патолошког света политике: „лисица“, „вукова“, „пудлица“, „подгузних мушица“, превејаних демагога и матрапаза и прелетачевића сваке врсте. Сви би да се додворе владајућој странци и Вођи... Политика је поново постала „занат“, посестрима најстаријем занату... Одвојила се од народа и грађана и отуђила од друштва. Она је изнова постала судбина над човеком.

Реализацијом неолибералног модела транзиције без социјалне одговорности Србија је гурнута у зону земаља периферног капитализма. Као таква, она је постала нова зона корпоративне експлоатације јевтине радне снаге и сировина од стране страних фирми, које под повољним концесијама режим привлачи и плаћајући инвеститорима 9-11 000 евра по запосленом. Тако се у нас повампирује улога државе као колективног власника, и сводника - који унајмљује за интересе капитала нашу радну снагу и дозвољава њену енормну неконтролисану експлоатацију. После дивље пљачкашке приватизације од 2000-2010., ова, нова фаза, ткз. *инвеститорског капитализма* и нове унутрашње колонизације Србије, тек треба да буде истражена и демистификована од стране економиста и социолога. За сада је извесно да се у Србији пројекат либералне модернизације од 2000. године изродио у праксу зависне модернизације/контрамодернизације, као и да је својим учинцима разорио привреду и социјалну државу, довео до деиндустријализације, раста неједнакости и експлоатације, прекаријата, обнове социјалног питања. Овакви процеси заштрили су класну поларизацију у друштву на: мањину - компрадорску и транзиционо-номенклатурну буржоазију и већину - маргинализовано радништво и средњи слојеви. Овај, све очигледнији расцеп у друштвеној структури политичком реториком и медијским манипулацијама, у кључу Ги Деборовог „друштва спектакла“, жели се замаглити и прикрити. Тиме се само одлажу и кумулирају проблеми,

али не разрешавају. Ко данас сеје ветар, како каже наш народ, сутра жање буру!

Без обзира на глорификацију 5. октобарских догађаја од његових извођача радова и идеолошких трабаната, већ данас је јасно да се историја не може фалсификовати. Она остаје отворена и за нова читања и интерпретације. Нажалост, у пракси, пројекат модернизације Србије и либерално-демократске револуције извргао се у остварење зависне модернизације и колонијалне демократије, у пут ка друштву периферног капитализма, у коме влада компрадорска буржоазија у коалицији са снагама страног капитала и политократском олигархијом стабилкрата, који су постали пословни одбор настајуће експлоататорске класе у нас.

Црвена линија дистинкције између модернизације и антимодернизације, револуције и антиреволуције је: да ли друштвене промене, које у пракси историцитета својим деловањем производе друштвени актери, шире простор за ослобађање и успон нових производних снага, одрживи развој, хуманизацију друштва, узлазну социјалну мобилност већине становника или привилеговану мањину експлоататора и нове облике поробљавања и експлоатације. На основу тих одредница и индикатора хуманог и еколошки одрживог развоја и цивилизацијског напретка меримо, валоризујемо/процењујемо социолошку суштину друштвених промена, а не на основу демагошке политичке реторике и егзалтираних фраза њихових идеолога.

Маркс није био алхемичар, утописта и пророк, већ научник. Његов главни научни допринос није садржан у *Манифесту КП*, већ у *Капиталу*, у коме је изложена не само радикална критика политичке економије капитализма, у лику фетишизма профита и отуђеног рада, већ и представљена његова нова парадигма о социјалној револуцији, као радикалној друштвеној промени ослобођења рада и човека. Пројекат будућег развоја друштва *Маркс* није есхатолошки, социјал-утопистички постулирао као метафизички идеал, већ као резултат историјског развоја начина производње и реално могућег разрешења противуречности између друштвеног карактера начина производње и приватног монополског присвајања. У вези с тим, *Маркс* пише: „Комунизам не

одузима никоме моћ да присваја себи друштвене производе, он само одузима моћ да се тим присвајањем подјарми туђи рад.“ И ту је управо најбитнија разлика између личног рада и најамног рада, којим се остварује експлоатација туђег рада и на основу монопола над средствима за производњу (без обзира ко је власник: приватни послодавац, капиталиста, држава или модерни корпоративни инвеститор у лику ТНЦ) отуђује вишак вредности од произвођача и гради/граби профит и остварује експанзија апсолутне моћи глобалног капитала корпоративних неоимперијалиста у савремености. Наравно, тајна ове нове гусарско-пљачкашке Одисеје се мистификује и прикрива језиком политичке коректности, како од стране домаћих компрадора, националне транзиционе номенклатуре, тако и нових идеолошких свештеника, представника системске интелигенције, као и колонијалне науке и медијских манипулатора.

У савремености, неолибералног капитализма, на делу су процеси преображаја геополитике у геоекономију, тј. неоимперијалну геополитику ресурса. Ови процеси данас доводе до нове реколонизације света. После земаља трећег света, данас су на удару постсоцијалистичка друштва периферног капитализма, у којима се спроводи програм зависне модернизације и неоконзервативне рестаурације. Нажалост, у коло „извођача туђих радова“ на домаћем терену, заједно данас учествују представници делова транзиционе номенклатуре, компрадорске буржоазије, неоколонијалне науке и медијске манипулације. О траговима њиховог мешетарења и бешчашћа у лику мисије јунака нашег доба криминалне антиреволуције, већ се пишу прве социолошке студије (о „хроници транзиционог гробља“, „корпоративном империјализму“, „зависном друштву и поробљеној држави“) и стварају књижевна дела и филмске саге. Ти белези биће својеврсна грађа и прилози историји о нашој туробној транзиционој савремености, њеним актерима и социјалном регресу.

Време је за ново критичко преиспитивање, како стратегије развоја тако и модела управљања у нас. Уверен сам да ће нова генерација истраживача (историчара, економиста, социолога и политиколога), резултатима својих

научних истраживања, укључити у потрази за истином не само о томе шта нам се то збило у најновијој историји, већ и *куда и како даље* - у осмишљавању пројекта алтернативне будућности и препознавању нових актера њеног освајања. Притом желим подсетити на поруку *Имануела Волерстина* - да се истраживање истине у науци никад не сме раздвајати од трагања за путевима Доброте/Правде и Слободе.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Видојевић, Зоран, *Транзиција, рестаурација и неототалитаризам*, Институт друштвених наука, Београд 1997.
- Антонић, Слободан, *Лоша бесконачност. Прилози социологији српског друштва*, Службени гласник, Београд 2012.
- Голубовић, Загорка, *Изазови демократије у савременом друштву*, Центар за културу, Пожаревац, 2003.
- Вратуша, Вера, *Транзиција - одакле и куда*, Чигоја штампа, Београд 2012.
- Катић, Небојша, *Сурови нови свет*, Катена мунди, Београд 2018.
- Комазец, Слободан, *Слом долази - у вртлогу финансијске и економске кризе*, Београд 2012.
- Марковић, Михаило, *Слобода и пракса*, Завод за уџбенике, Београд 1997.
- Митровић, Љубиша, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд 2009.
- Митровић, Љубиша, *Ураљама транзиције. Између суноврата и алтернативе*, Прометеј, Нови Сад 2017.
- Обрадовић, Марија, *Хроника транзиционог гробља - приватизација друштвеног капитала у Србији 1989-2012*, Нова српска политичка мисао, Београд 2017.
- Шуваковић, Урош, *Транзиција: прилог социолошком проучавању*, Филозофски факултет у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2015.

Ljubisa Mitrovic

**BETWEEN THE LIBERAL-DEMOCRATIC
REVOLUTION AND THE NEOCONSERVATIVE
RESTORATION**

Sociological and geopolitical marginalia on the 5th October

**SERBIA WEDGED BETWEEN DEPENDANT
MODERNISATION AND THE RESTORATION OF
PERIPHERAL CAPITALISM**

Resume

It is now time for science to critically valorize the causes, character and consequences of the changes brought about by the events of the 5th October Overthrow from historical distance of twenty years. The shrewdness of the historical mind, located on the crossroads on the world, commonly plays with the destinies of nations, social classes and movements. Such was also the case of the 5th October Overthrow and the role of social actors in it. In accordance with the idea that history appears twice, first time as tragedy, second as farce, it is not by chance that there exist ambivalent and controversial assessments regarding the causes and the performance/results of this event and the social actors who took part in it. These range from: the assessment that the events were caused by an uprising of the people and a liberal-democratic revolution, to the event being a kind of coup d'état, an antirevolution, which paved the way for the restoration of capitalism and the desovereignization of the country and its transformation into a protectorate. This paper demystifies the 5th October Overthrow as a symbol of change through an analysis of the socio-historical and geopolitical context of the event's causes and effects, the behavior of its political actors, their rise and fall on the political scene. Analysis has shown that a significant number of actors participating in these events were not aware of their social role, and that, therefore, they took part in the historical commotion led by a "false consciousness" of the masses – staring at the shadows of apparitions and not at the sun of truth. That is why today there exists among the "contractors" grief/lamentation over the 6th of October, while the nation/citizens

harbor a feeling of betrayal/being cheated out of their expectations and hopes. The author ends this paper with a closing speech on the need for a reevaluation of the causes and ranges of the changes brought about by the 5th October Overthrow as well as the need for an alternative development project of the Serbian society.

Keywords: the 5th October Overthrow, the revolt of the masses, revolution/antirevolution, restoration, peripheral capitalism, alternative.

* Овај рад је примљен 22. фебруара 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. марта 2021. године.